

e-ISSN: 1694-867X
№2(5)/2024, 32-40

УДК: 355/359 (575.2)

DOI: [10.52754/1694867X_2024_2\(5\)_6](https://doi.org/10.52754/1694867X_2024_2(5)_6)

КЫРГЫЗСТАНДЫН КООПСУЗДУК МАСЕЛЕЛЕРИ

ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ КЫРГЫЗСТАНА

SECURITY ISSUES IN KYRGYZSTAN

Султанова Айжан Турдалиевна

Султанова Айжан Турдалиевна

Sultanova Aizhan Turdalievna

т.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

к.и.н., доцент, Ошский государственный университет

Dr. Professor, Osh State University

asultanova@oshsu.kg

Асылбек кызы Айдана

Асылбек кызы Айдана

Asylbek kyzy Aidana

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

masters student, Osh State University

КЫРГЫЗСТАНДЫН КООПСУЗДУК МАСЕЛЕЛЕРИ

Аннотация

Кыргызстан үчүн коопсуздукту камсыз кылуу кыргыз мамлекеттүүлүгүн коргоо, элдин улуттук өзгөчөлүгүн сактоо, өлкөнү андан ары туруктуу, ырааттуу өнүктүрүү региондо коопсуздукту талаптагыдай деңгээлде колдоп туруу үчүн маанилүү процесс болуп саналат.

Ачык сөздөр: коопсуздук, система, саясат, аскер, экономика, экология, приоритеттүү багыт, демография, инсандын укугу, дин

Вопросы безопасности Кыргызстана

Security issues in Kyrgyzstan

Аннотация

Обеспечение безопасности для Кыргызстана является важным процессом защиты кыргызской государственности, сохранения национальной самобытности народа, дальнейшего устойчивого, последовательного развития страны для поддержания безопасности в регионе на должном уровне.

Abstract

Ensuring security for Kyrgyzstan is an important process of protecting the Kyrgyz statehood, preserving the national identity of the people, and further sustainable, consistent development of the country to maintain security in the region at the appropriate level.

Ключевые слова: безопасность, система, политика, военный, экономика, экология, приоритетное направление, демография, право личности, религия

Keywords: security, system, politics, military, economy, ecology, priority area, demography, personal law, religion

Коопсуздук системасы ар бир өлкө үчүн мамлекеттүүлүктүн ажырагыс бир бөлүгү. Экономика, социалдык тармак сыяктуу приоритеттүү деп аталган тармактардын ичинен Улуттук коопсуздук маселеси өзгөчө мааниге ээ. Ааламдашуунун шартында жана өзгөчө маалыматты тездик менен алмашуу мүмкүнчүлүгү бар учурда бул маселе экономикалык да, аскердик жактан кубаттуу болсо да, ар бир мамлекет үчүн олуттуу маселеге айланууда [11].

Улуттук Коопсуздук системасы түпкүлүгүндө саясий илимдин изилдөө объектиси жана маанилүү багыттарынын бири. Саясий илимде төмөндөгүдөй аныктама берилет: Улуттук коопсуздук – бул душмандык аракеттердин же жөн гана окуялардын жүрүшүндө мамлекеттин негизги баалуулуктарына терс таасирин тийгизе турган абалда коопсуздукту сактоо [5; 10]. Улуттук коопсуздук алгач тышкы күчтөрдүн куралдуу кол салуусунан сактануу абалы катары эле каралып келген болсо, учурда мындай түшүнүк өтө эле чектелүү экендиги айкындалып, системанын алдында жаңыча ар-тараптуу ыкчам аракет көрүү максаттарын койгон. Саясат изилдөөчү окумуштуулар Улуттук коопсуздук түшүнүгүнө комплекстүү мамиле кылуу менен анын бир нече багыттарын аскердик, саясий, экономикалык, экологиялык-техногендик, руханий, криминалдык, демографиялык, маалыматтык, азык-түлүктүк, социалдык жана жеке инсандык [12] деп бөлүп көргөзүшкөн (№1 таблица).

Кыргызстандын коопсуздугу	
Кыргыз Республикасынын аскердик коопсуздугу	аскер күчүн колдонуу же аны колдонуу коркунучу, же болбосо анын каршы туруу жөндөмдүүлүгү менен байланышкан тышкы жана ички коркунучтардан инсандын, коомдун жана мамлекеттин жашоого маанилүү кызыкчылыктарынын корголгон абалы
Мамлекеттик жана саясий коопсуздук	учурдагы мамлекеттин жана коомдук түзүлүштү, мамлекеттин аймагынын жана көз карандысыздыгынын ыйыктыгын кас мамлекеттердин чалгынчылык ж.б. атайын кызматтарынын аракеттеринен, о.э. өлкөнүн ичиндеги душмандардан сактоо чараларынын жыйындысы. Саясий коопсуздук- бул мамлекеттик жана өкмөттүк институттардын легитимдүүлүгү өлкөдөгү стабилдүүлүк менен бааланат.
Улуттук коопсуздук	мамлекеттин жана коомдун, инсандын жашоо кызыкчылыктарынын ички жана тышкы коркунучтардан корголуусунун кепилденген абалы. Улуттук коопсуздуктун негизги объектерине: инсан- анын укуктары жана эркиндиктери; коом-анын материалдык жана руханий нарктуулуктары; мамлекет-анын конституциялык түзүлүшү, эгемендүүлүгү жана аймактык бүтүндүгү кирет.
Экономикалык коопсуздук	ресурстарга жана финансы булактарына ээлик кылуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу менен инсандын жеке жашоосун бакубатчылыкка жеткирүү жана ал аркылуу коомдун стабилдүүлүгүн камсыз кылуу
Экологиялык-техногендик коопсуздук	жергиликтүү о.э глобалдык биосфераны, жаратылыш системаларын коргоо жана алардын бүтүндүгүн, турмуштук функцияларын коомдун туруктуу өнүгүшү үчүн колдонуу менен жашоонун сапатын, калктын денсоолугун жана демографиялык абалды жакшыртуу
Руханий коопсуздук	ар кандай диний-экстремистик агымдардын, идеологиялардын, кыймылдардын жана тынчтыкты сүйүп даңазалаган диндерге

	салыштырмалуу ультра фундаменталдык топтордун коркунучунан жеке адамдардын жашоосун эле эмес, мамлекеттик түзүлүштү да коргоо
Криминалдык коопсуздук	уюмдашкан кылмыштуу топтордун жана жарым жартылай криминалдашкан мамлекеттик органдар менен жалгашкан, саясий экономикалык элитанын таасирдүү өкүлдөрү аралашкан абал
Демографиялык коопсуздук	бул төрөлүүнүн кескин төмөндөшү, улуу муун менен кичүү муундун ортосундагы, улуу муундун пайдасына оогон теңсиздик (дисбаланс)
Энергетикалык коопсуздук	өлкөдө энергоресурстардын болушу же мамлекеттин тыштан алынуучу энергоресурстарга көз карандылыгынын деңгээли
Маалыматтык коопсуздук	өлкөнүн улуттук кызыкчылыктарынын маалымат айдыңында корголушунун деңгээли
Социалдык коопсуздук	улуттук тил, маданий, диний чөйрөлөрдө улуттук өзгөчөлүктү сактоо жөндөмдүүлүгү жана ага ылайыктуу прогресске жеткирүүчү социалдык мейкиндиктин камсыздалышы
Азык түлүк коопсуздугу	мамлекетте өзгөчө кырдаалдарда же жай турмушта деле кескин түрдө азык-түлүк каатчылыгына кептелүү же кептелбөө мүмкүнчүлүгүнүн деңгээли
Инсандын жеке коопсуздугу	инсандын жеке турмуштук кызыкчылыктарынын мамлекет тарабынан сакталышы, адамдын укуктарынын, эркиндигинин камсыз болушу, социалдык коргоонун жана коопсуздугунун камсыз кылынышынын кепилдениши

Жогорудагы коопсуздуктун түрлөрү боюнча мүнөздөмө берип, талдап көрсөк, улуттук аскердик коопсуздугубуздун абалы башкаларга салыштырмалуу начар экендигине күбө болобуз, б.а. көңүл жубатарлык абалда эмес пессимисттик маанайды жаратат деп белгилейт саяят таануучу И.А. Абдуразаков [1]. Кыргыз армиясынын саны чектелүү, сапаты да күмөн туудурат. Кыргызстан эгемендүүлүк алгандан баштап өз армиясын өзү каржылоого өткөн, ошондуктан эгемендүүлүктүн алгачкы жылдарында кыргыз армиясынын абалы, техникалык жабдуусу начарлап кеткен. 2005-ж. генерал И.Исаков армиянын абалы жөнүндө журналисттерге берген интервьюсунда [2] жоокерлер аскердик окуу-тажрыйбаны үйрөнүүнүн ордуна үй чарба жана талаа жумуштарына тартылып калгандыгын өкүнүү менен айткан. Эгер сырттан кол салуу болсо кыргыз армиясынын мүмкүнчүлүгү чектелүү экенин аскер адистери, эксперттери өздөрү моюнга алып айтып жүргөн учурлар да жок эмес [3,41]. Бул айтылган сөздөргө Баткен окуялары учурундагы абал далил боло алат.

Кыргыз армиясынын абалы акыркы эки-үч жылдар ичинде жаңы аксердик техника менен жабдыла баштаганын белгилеп кетүүгө болот. 2021-жылы Президент С.Жапаров Чек ара кызматына зооттолгон 40 автоунаа тапшырган. УКМК төрагасы К.Ташиев чопкутталган аскердик автоунааларды сатып алуу үчүн мамлекеттин казынасынан 300 млн. сом бөлүнгөнүн, андан сырткары Түркиядан “Байрактар”, ал эми Орусиядан “Орлан-10” деп аталган учкучсуз учактары, тик учак ж.б. техникалар сатып алынганын айткан.

Президент С.Жапаров 2021-ж. 5-майда жаңы Конституцияга кол коюп жатып, аскер доктринасын кайра кароо жана армияны реформалоо демилгесин көтөргөн. Анын натыйжасында Кыргыз армиясынын сапатын жакшыртууга багыт алып аскердик бюджетти жыл сайын 20 млн. доллардын айланасында экени белгиленген. Эл аралык Global Firepower

басылмасынын 2021-жылдын 3-мартында чыгарган жыйынтыгына ылайык, аскер кубаттуулугунун рейтинги боюнча 140 өлкөнүн арасында Кыргызстан 93-орунду ээлеген [4].

Саясий коопсуздук. Эгемендүүлүк алгандан бери мамлекетибизде үч жолу бийлик революциялык жол менен алмашып, мамлекеттүүлүгүбүзгө коркунуч жаралган учурлар болду. Легитимдүү мамлекеттик бийлик, стабилдүүлүк жөнүндөгү маселе саясий коопсуздугубузга өз таасирин тийгизбей койгон жок. Ошондуктан Кыргызстан дүйнөлүк процесстерде өзүнүн потенциалына жана ролуна ылайык кызматташтыктын бардык форматтарында мурда жетишилген бардык макулдашууларын жана милдеттерин сактоодо ишенимдүүлүктү, туруктуулукту сактап, курчап турган дүйнөдөгү өзгөрүүлөргө жана тенденцияларга жараша эл аралык иштеринде өзүнүн приоритеттүү багытын аныктап келет. Саясий глобалдык жана регионалдык көйгөйлөрдү чечүүдө Эл аралык уюмдар (БУУ, ШКУ, ЕАЭС, КМШ ж.б.) менен улуттук коопсуздукту камсыз кылуу жаатында алгылыктуу пландарын ишке ашырып жатат.

Экономикалык коопсуздук тилекке каршы Кыргызстанда дээрлик 30 жылдан бери «көздөн учкан көк жээк» болуп келген. Себеби, өлкөдө экономикалык эркиндик болгону менен экономикалык акыйкаттык жана экономикалык өнүгүү бийликке С.Жапаров келгенге чейин көмүскөдө калып кеткен. Мамлекет бул багытта натыйжалуу, ырааттуу координация, реформа жасоо үчүн учурда коррупцияга айоосуз каршы күрөштү баштап, байкаларлык натыйжаларга жетишип жатат. Мыйзамсыз менчиктештирилип кеткен объектилер мамлекеттин карамагына өткөрүлүп, инсандын жеке жашоосун бакубатчылыкка жеткирүү жана ал аркылуу коомдун стабилдүүлүгүн камсыз кылуу аракети жүрүүдө [11].

Экологиялык-техногендик коопсуздук маселеси Кыргызстан үчүн абдан терең мааниге ээ. Союздан мураска калган Майлысуу, Мин-Куш, Каджысай сыяктуу уулуу заттардын ири химиялык калдыктары көмүлгөн жайларды зыянсыздандырууда мамлекеттин күчү да, каражаты да жетпейт [5,97]. Капысынан табигый же башка кырсыктар болуп кетип алар ачылып кетсе Кыргызстан эле эмес бүтүндөй Фергана өрөөнүн жашоого жараксыз абалга алып келчү факторлор бар [2].

2011-ж. Кумтөр кенин, ал жактагы чыныгы абалды изилдеп келген коомдук кыймылдар тарабынан жүргүзүлгөн иликтөөнүн жыйынтыгы боюнча үрөйдү учурган маалыматтар берилген. Ага ылайык Кумтөр кенинин Нарын облусу тарабындагы түбөлүк муздун сезилээрлик бөлүгү эрип, кендин хвостохроноилищасы эртеби кечпи Нарын суусуна куюлуп түшө турган абал жаралган. Ал эми анын кесепети Борбордук Азияга болуп көрбөгөндөй экологиялык кырсыкты алып келээри айтпаса да түшүнүктүү. Япониядагы зилзаладан кийин Фокусима АЭСдеги жарылуунун кесепети менен күрөшүүдө жапон өкмөтү алсыздык кылганын эске алсак, экологиялык кооптуу кырдаал түзүлсө Кыргызстан абдан оор абалда калаарын элестетүү коркунучтуу.

2022-жылы республикабызда “Жашыл мурас” программасы кабыл алынган. Анын алкагында жыл сайын миңдеген бак-дарактар отургузулат. 2024-ж. 1434,4 гектар жерге 788066 даана түп дарак отургузулган. Программа кабыл алынгандан бери 7 млн. бак-дарак отургузулуп, 4,3 гектар аянттагы бак көрктөндүрүлгөн [7].

Кыргыз Республикасынын Президенти С.Жапаров 2024-ж. 24-сентябрда БУУнун 79-сессиясынын жалпы дебаттарында сүйлөп жатып, планетанын жашоосуна коркунуч келтирген

эң кооптуу чакырыктардын бири болуп турган климаттын өзгөрүшү Кыргызстандан үч эсе аракетти талап кыларын белгилеген. Мөңгүлөрдүн тез эриши, табигый кырсыктардын көбөйүшү жана тоолуу экосистемалардагы суу ресурстарынын азайышы терең элдин жашоосуна коркунуч жаратып, жакырчылыктын жайылышына себеп болорун, инфраструктуранынын начарлашына андан экономика олуттуу зыян тартарын айткан [7]. Климаттык туруктуулукту камсыз кылуу контекстинде өзгөчө каржылоону талап кылган маселе Кыргызстан үчүн улуттук коопсуздук маселелеринин ичинен эң орчундуу болуп саналат. Ошондуктан С.Жапаров Кыргызстан тышкы карызды климаттык жана туруктуу өнүгүү долбоорлоруна алмаштыруу механизмин сунуштап, тоолуу аймактардагы экологиялык долбоорлорду каржылай турган Климаттык трасттык фонд түзүү боюнча иш алып барып жатканын кошумчалаган.

Руханий коопсуздук. Түрдүү диний агымдар: Ал-Каида, Хизбут-Тахрир, Иогова күбөлөрү, кришнаиддер, сатанистер ж.б. секталар ээн эркин иш жүргүзгөн Кыргызстан үчүн коопсуздуктун бул түрү өзгөчө талылуу маселелерден болуп саналат. Социологдордун изилдөөлөрүнө, сурамжылоолорго таянсак, азыр жарандар арасында китепканага, башка маданий жайларга баруу сыяктуу көрүнүштөр өтө сейректеп, ар кандай түшүнүксүз секталарга, жамааттарга адамдар көп барышат. Руханий таяныч болуп, калктын калың катмары үчүн маяк болучу улуттук идеологиябыздын жоктугу да буга себеп болуп жатканы өкүндүрөт. Айрыкча жаштар арасында тез эле баш-оту менен ишенип ээрчип, куралдуу жаңжалдар болуп жаткан өлкөлөргө кетип жатышы өкүндүрөт [4]. Ошондой эле эл арасында “чала молдо дин бузарлар” б.а. диндин чыныгы маңызын толук билип, үйрөнбөй туруп эл арасында үгүтөө иштерин жүргүзүү менен улуттук маданиятка, салттуулукка каршы тарбиялык таасирин таркатуу коомго чоң коркунуч жаратууда. Ушундай аракеттерди жөнгө салууда Кыргыз Өкмөтү “Дин тутуу эркиндиги жана диний бирикмелер жөнүндө” мыйзамынын негизинде диний ишмердүүлүгүнө байланыштуу келип чыккан мамилелерди жөнгө салат ошондой эле мыйзамга каршы келген ченемдик-укуктук актыларды чыгарууга жол бербейт [8].

Улуттук коопсуздуктун дагы бир маанилүү түрү криминалдык коопсуздук. Бул багытта коопсуздукту камсыз кылуу акыркы жылдары абдан кыйындап кеткен. Анын үстүнө криминалдык элементтер байма-бай ачыкка чыгып, өз талаптарын саясат менен байланыштырып өкмөттүк органдарга жана коомго таңуулаган учурлар да көп кездешкен. Акыркы үч жыл аралыгында криминалга каршы жарыяланган согуш реалдуу натыйжага жетип жатканын байкоого болот. Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы менен 2021-2024-жж. Кыргыз Республикасында коррупцияга каршы аракеттенүү жана анын себептерин жоюу боюнча мамлекеттик стратегия кабыл алынган [9].

Учурда КРнын Улуттук коопсуздук комитети К.Ташиевдин жетекчилиги астында алгылыктуу жумуштарды жасап, криминал төбөлдөр өз жазаларын алып жатышат. Экономикага келтирген зыяндарын калыбына келтирүүнүн аркасында мамлекеттин социалдык-экономикалык абалы жакшыруу жолуна түштү. Мамлекеттик бюджет казынасы байкаларлык көбөйүп социалдык төлөмдөрдүн көлөмү өсүүдө, социалдык объектилер мектеп, бала бакча, спорт комплекстери, жолдор ж.б. курулуп, элдин керектөөсүн канааттандырууга кызмат кыла баштады. Мамлекеттик структуралардын, айрыкча УКМКнын бул багытта жасаган иштеринин натыйжасы экендигине коом өзгөчө баа берүүдө. К.Ташиев журналисттер менен болгон маегинде, учурда таза түрдөгү криминал кандайдыр бир деңгээлде

ооздукталгандай болду, бирок мамлекеттик чиновниктер менен жалгашкан жарым жартылай экономикалык, саясий криминал дале болсо тамыры кыркыла элек деп белгилеген. Ошондуктан бул багытта күрөш дале болсо уланууда.

Демографиялык коопсуздук. Бүгүнкү күндө биздин өлкөнүн демографиялык коопсуздугуна төрөлүүнүн төмөндөшү эле эмес ички жана тышкы миграциянын негизиндеги калктын жумушка жарамдуу бөлүгү «толуп турган курактагы инсандардын» чет өлкөлөргө массалык чыгып кетүүсү эң негизги себеп болууда. Эң эле кооптуусу социологиялык сурамжылоонун жыйынтыгы көргөзгөндөй алардын дээрлик көпчүлүгү мүмкүн болсо эле ошол өлкөлөрдүн жарандыгын алып, ал жерде калып калууну көздөшкөндөрүндө. Калкыбыздын саны 7 млндон кичине көбүрөөк болгон менен эмгекке жарамдуулардын саны 2,5 млндон ашпайт. 2022-ж. маалымат боюнча Россия Федерациясында 1,2 млн, Турция жана Казакстанда 30 минге жакын эмгекке жарамдуу жаштар четте жүрүшөт [2]. Эмгек, ишке орноштуруу жана миграция комитетинин жетекчисинин пикири боюнча “Кыргызстанда 10 же 15 жылдан кийин демографиялык чоң проблема жаралышы мүмкүн. Албетте, коопсуздуктун бул багыты боюнча учурда атайын мамлекеттик программа иштелип жатат. Кыргызстанда демографиялык коопсуздук маселесин чечүүгө бийлик өзгөчө көңүл бураары массалык маалымат каражаттарында айтылып жатат.

Энергетикалык коопсуздук – өлкөдө энергоресурстардын болушу же мамлекеттин тыштан алынуучу энергоресурстарга көз карандылыгынын деңгээли. Тилекке каршы биздин жалгыз артыкчылыгыбыз, Борбор Азия аймагындагы “көзүрүбүз” болгон бул тармакты ийгиликтүү, натыйжалуу колдоно албай келебиз. Кыргыз Республикасы Борбордук Азиянын жалпы энергетикалык ресурстарынын болжол менен 2% анын ичинде көмүрдүн чоң запасына жана региондун гидроэнергетика ресурстарынын 30% ээ [6]. Мамлекеттик саясат энергия генерациялоонун микро жана чакан булактарын өнүктүрүүгө багытталат. Мындан тышкары келечекте энергияны үнөмдөө жана айлана-чөйрөгө, калктын ден соолугуна энергетиканын таасирин азайтуу, ошондой эле өлкөнү жана региондорду туруктуу өнүктүрүүгө карай илгерилетүү сыяктуу векторлордун үстүндө иштейт. Ошондой эле ЕАЭБдин жалпы электр энергетикалык рыногун түзүүгө аракеттер көрүлүүдө. Энергетикалык коопсуздуктун негизги принциптери жана багыттары ЕАЭБ деңгээлинде өз ара аракеттенүүнүн перспективалары жөнүндө декларацияга кирээри мерчемделүүдө.

Маалыматтык коопсуздук аркылуу дүйнөлүк коомчулукка, өлкө ичинде мамлекеттин оң имиджин калыптандыруу жүзөгө ашырылат. Бирок, тилекке каршы кээ бир учурда эркин маалымат каражаттары оперативдүү аракеттенет дегенибиз менен чындыкты туура чагылдыра албай калган учур да кездешет, мисалы, 2010-ж. июнь окуяларында биздин маалымат каражаттарыбыз чет өлкөлүк ММКларга уттуруп койгон [1; 12]. Улуттук кызыкчылыктарга каршы кооптуу абалдар түзүлгөндө демократиянын баалуулуктарын, принциптерин экинчи, үчүнчү планга жылдыра туруу керек болуп жүрбөсүн деген пикирди айткан коомдук ишмерлер да жок эмес, себеби мындай ыкмалар өнүккөн демократиялуу мамлекеттерде да практикаланып жүрөт. Ошондой эле, Эл аралык уюмдар, чет элдик фонддор тарабынан каржыланган маалымат каражаттары үчүн Кыргыз мамлекетинин улуттук кызыкчылыгы маанилүү эмес. Бирок, кыргыз бийлиги, коомчулук мындайга жол бербейт. Мамлекеттин улуттук кызыкчылыгын коргогон, коопсуздуктун бекемдеген концепциянын негизинде маалыматтык коопсуздук сакталат.

Социалдык коопсуздук. Батышта «Социалдык коопсуздук» түшүнүгүнүн пайда болушу калкты социалдык-турмуштук тобокелчиликтерден калкалоочу шарттын мамлекет тарабынан кепилдениши [6] менен түшүндүрүлөт. Ал эми биздей өлкөлөрдүн бир кемчилиги да дал ушул социалдык тармакка артыкчылык берип ички дүң продуктунун маанилүү бөлүгүн бул тармактын пайдасына көбүрөөк оодарып, социалдык өнүгүүнү оң жолго сала албагандыгында. Анын кесепетин учурда айрыкча миграцияда жүргөн жарандар тартып жатышат. Улуттук өзгөчөлүктү сактоо, маданий, диний чөйрөлөрдө социалдык мейкиндикти камсыз кылууда мамлекет тарабынан кепилденүүчү иш аракеттер экономикалык тартыштыка байланыштуу солгун жүрүп жатканы коомдо ар түрдүү пикирлерди жаратат. “Коопсуз өлкө” деп аталган стратегиялык багыт коомдук коопсуздук, жол коопсуздугу, адамдын коопсуздугу сыяктуу профилактикалык иштерди күчөтүү Ички иштер министрлигине жүктөлгөн. Бул социалдык коопсуздукту камсыз кылуунун бир эле багыты экендигин эске алганда, демек бул багытта көп жумуштарды аткаруу зарылдыгы бар экенин түшүнөбүз.

Азык түлүк коопсуздугу – мамлекетте өзгөчө кырдаалдарда же жай турмушта деле кескин түрдө азык-түлүк каатчылыгына кептелүү же кептелбөө мүмкүнчүлүгүнүн деңгээли. Кыргызстан агрардык өлкө болгондуктан мындан бир топ жыл мурун эле либерализмдин, базар экономикасынын эйфориясына берилип кетип өкмөттүн баа саясатын көзөмөлдөө, деги эле рынокко таасир этүү, жөнгө салуу функциясын алсыратып алган. Бул албетте азык-түлүк тармагына тиешелүү. Ошондуктан антимонополдук комитетине биринчи кезекте күндө керектелүүчү товарлардын баасын контролдоп туруу милдети жүктөлгөн.

Инсандын жеке коопсуздугун камсыз кылуунун негизги булагы катары КРнын Конституциясы саналат жана башка укуктук актылар анын негизинде инсандын жеке коопсуздугун камсыздайт. Коопсуздуктун бул түрү анын жогорудагы башка түрлөрүнүн камсыздалышы менен тыгыз байланышта. Коопсуздуктун башкаларын камсыз кылбай туруп, жеке инсандын коопсуздугу жөнүндө кеп кылуу мүмкүн эмес.

Адабияттар

1. Абдуразаков И.А. Внешняя политика как фактор обеспечения безопасности //статья// Вестник БГУ, 2016 г. №6.
2. Мамасадыков Р.А. Проблемы национальной безопасности Кыргызстана. Б., 2020
3. Садиев К.С. Военная безопасность. Б., 2009г. Сборник научной конференции МОКР.
4. Сариев М. Аскердик сыр сакталышы керек //статья// 22-октябрь, 2021-ж. Азаттык үналгысы // azattyk.org
5. Суюмбаев М.Н. Геополитические основы развития и безопасности Кыргызстана. Б., 2005г.
6. Сыдыкбаев Ч.М. Саясий илимдин негиздери. Б., 2019
7. Президенттин Администрациясы. Аймактарды социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүүгө багытталган жыйындын материалдары. // www.gov.kg/ky
8. “2021-2026-жылдарга Кыргызстандын диний чөйрөдөгү мамлекеттик саясатынын концепциясы жөнүндө”. 4-октябрь, 2021-ж.
9. 2021-2024-жж. Кыргыз Республикасында коррупцияга каршы аракеттенүү жана анын себептерин жоюу боюнча мамлекеттик стратегия (долбоор)

10. Кулдышева, Г. К. Пограничная безопасность в системе национальной безопасности Кыргызской Республики / Г. К. Кулдышева, Ф. А. Мирзакаримов // Вестник Ошского государственного университета. Право. – 2022. – № 1. – С. 86-96. – DOI 10.52754/16948661_2022_1_9. – EDN OAILPA.
11. Кулуева, Ч. Р. Некоторые вопросы о роли экономической безопасности в мировом экономическом сообществе / Ч. Р. Кулуева, А. Б. Туркбаев // Вестник Ошского государственного университета. Экономика. – 2023. – № 1(2). – С. 1-7. – DOI 10.52754/16948734_2023_1_1. – EDN NXQDRK.
12. Иматов, Б. П. Маалыматтар базасын башкаруу системасынын коопсуздугу: коркунучтар жана коргоо жолдору / Б. П. Иматов // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Vol. 2, No. 1. – P. 164-173. – DOI 10.52754/16947452_2021_2_1_161. – EDN VMAQTN.